

СІМЕЙНІ КОНФЛІКТИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Перкальов Андрій Олексійович

аспірант

*Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Виникнення сімейних конфліктів знаходяться в прямій залежності від взаємовідносин у сім'ї, проте в більшості випадків неможливість їх вирішення залежить не лише від особистісних якостей конфліктуючих сторін та їх гнучкості у пошуку компромісів, але також в необізнаності або неправильному розумінні законодавчих актів, своїх прав та обов'язків учасниками сімейного конфлікту, або ж в результаті зловживання однією із конфліктуючих сторін нормами законодавства з метою створення перешкод у вирішенні сімейного конфлікту, й при цьому, у більшості випадках, можуть страждати діти. На жаль, під час сімейного конфлікту у моментах стресу та емоційних хвилювань, відчуваючи гнів, страх, розчарування, і почуття зради, його учасники рідко можуть знайти в собі сили щодо мирного врегулювання сімейного конфлікту, а тому вдаються до вирішення цих питань у судовому порядку. Тобто, спочатку сімейні конфлікти не мають правового характеру, проте, розвиваючись, можуть набути юридичних ознак [1, с. 99]. Так як сімейні конфлікти вирішуються за допомогою юридичних засобів і процедур, то відповідно вони є різновидом юридичних конфліктів [2, с. 62], й саме тому сімейні конфлікти слід розглядати як соціально-правове явище.

При дослідженні поняття сімейних конфліктів вбачається, що в більшості випадків сімейні конфлікти виступали об'єктом дослідження різних галузей наукового пізнання щодо соціальних та психологічних факторів їх виникнення та вирішення, проте майже не приділено увагу визначенню сімейних конфліктів з використанням правового підходу. Для того, щоб визначити сутність сімейного конфлікту з особливостями правового підходу, то необхідно встановити, що взагалі собою представляє сімейний конфлікт як правове поняття, яке з урахуванням особливостей сфери його виникнення є суміжним з визначеннями цього поняття в інших наукових галузях. Слід зазначити, що у законодавстві України відсутнє визначення сімейного конфлікту й дана тематика дуже малодосліджена науковцями, а тому для визначення правового поняття «сімейний конфлікт» слід здійснити його розкриття через дослідження

понять більш загального відносно нього порядку, а саме – поняття «сім'я» та «конфлікт».

Визначення сім'ї наведено у статті 3 Сімейного кодексу України, де зазначено, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Права члена сім'ї має одинока особа. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [3].

Щодо визначення поняття конфлікту, то таке законодавче визначення відсутнє, але, досліджуючи судову практику, виявлено, що судами України використовується визначення конфлікту при аналізі наявності складу адміністративного правопорушення у справах про адмінправопорушення, пов'язаних з притягненням до адміністративної відповідальності за домашнє насилья. Так, наприклад, у справі № 127/30932/24 апеляційним судом у рішенні від 27 листопада 2024 року зазначено: «Однак важливо розрізнати поняття «сварка», «конфлікт», «насильство». Системний аналіз існуючого національного та міжнародного законодавства свідчить про те, що домашнє насильство істотно відрізняється від звичайних конфліктних відносин, оскільки має певні ознаки та характеризується тим, що особа, яка застосовує домашнє насильство, маючи значну перевагу в своїх можливостях, діє умисно з наміром досягти бажаного результату, який полягає у заподіянні шкоди потерпілому шляхом порушення його прав і свобод. В той час, під конфліктом необхідно розуміти такий стан взаємовідносин, який характеризується наявністю зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що може призвести до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжується складними колізіями; ситуація, в якій кожна зі сторін намагається зайняти позицію несумісну з інтересами іншої сторони»... «у даному випадку дії явно виходили за межі сварки між колишнім подружжям або ж звичайного конфлікту, оскільки були пов'язані із застосуванням психологічного та фізичного насильства щодо потерпілої, що стосується явного порушення основних прав і свобод особи» [4]. Тобто, виходячи з викладеного судом обґрунтування вбачається, що конфлікт передбачає собою зіткнення між собою протилежних сторін щодо конфліктної ситуації, проте без застосування будь-якого виду насилья по відношенню до іншого учасника конфлікту, що фактично є кваліфікуючою ознакою поняття конфлікту, яке відрізняє його від інших понять.

Також, щоб сформуванати визначення конфлікту з правової точки зору, слід оглянути дослідження науковців щодо поняття юридичного конфлікту, різновидом якого також являються сімейні конфлікти. В.М. Іванов та О.В. Іванова розглядали юридичний конфлікт у широкому розумінні як будь-який соціальний конфлікт, який має хоча б один з елементів, що володіє юридичною характеристикою, і який завершується юридичним шляхом. Конфлікти часто-густо мають змішаний або перехідний характер. Розпочинаючись як неправові, конфлікти можуть перерости в юридичні, наприклад, конфлікти у сім'ї, фірмі, на виробництві тощо [1, с. 99].

Будь-який юридичний конфлікт виникає і розвивається з протистояння суб'єктів конфлікту в межах певної соціальної проблеми, для вирішення якої згодом вдаються до можливості правового регулювання. Це дає можливість правового регулювання. Це дає можливість стверджувати, що спір про право впливає зі спору про певний факт. Будь-який спір про право в переважній більшості випадків починається з неюридичних домагань – спору про факти, а згодом переростає у чисто юридичний конфлікт або суперечку про право. При цьому важливо визначити момент переростання конфлікту в юридичний. Адже юридичний конфлікт тому і юридичний, що на нього поширюються норми права. Соціальний конфлікт набуває статусу юридичного тільки з моменту дії норми права (наприклад з моменту складання протоколу про адміністративні правопорушення, порушення кримінальної справи і т.д.). Якщо дії як юридичний факт залежать від волі самих суб'єктів конфлікту, то події, що відносяться до юридичних фактів і стали передумовою виникнення конфліктної юридичної ситуації, – це факти, походження яких не пов'язане з волею суб'єктів конкретного правового конфлікту. Тут важливо усвідомити, що події можуть бути пов'язані з волею суб'єктів саме того юридичного конфлікту, передумовою якого виступає юридичний факт. Прикладом може свідчити така подія, як смерть людини, що тягне за собою відкриття спадщини і призводить до виникнення конфліктної юридичної ситуації, суб'єктами якої будуть спадкоємці, від волі яких не залежала смерть спадкодавця. Якщо ж спадкоємці були причетні до смерті спадкодавця, то виникає інша конфліктна ситуація (між спадкоємцями і державою в особі правоохоронних органів), передумовою якої є такий юридичний факт, як правопорушення. Для виникнення юридичного конфлікту в його чистій формі необхідним є юридичний факт – передумова виникнення конфліктної юридичної ситуації [5, 25].

Отже, далеко не кожний конфлікт є юридичним, але багато з них можуть бути ефективно вирішені за допомогою юридичних норм, інститутів, процедур. І навпаки, конфлікти, які за своїм характером мають суто юридичну природу, зовсім не обов'язкового мають

завершуватися юридичними способами. Інколи ефективніше спрацьовують неформальні процедури (переговори, посередництво) [1, с. 99]. Правовий конфлікт, як і будь-який інший, має динамічний характер та є процесом у смислі руху, зміни станів системи відносин і ситуацій. В правозастосовній практиці важливим аспектом є правові шляхи врегулювання конфлікту, як факту, який вже відбувся. Тобто сам конфлікт в правовій площині не має такого значення як способи його врегулювання, подолання негативних наслідків [6, с. 472].

На підставі дослідження понять «сім'я» та «конфлікт» з урахуванням правового підходу та визначення поняття «сімейний конфлікт» в інших наукових галузях, можна зробити висновок, що має і правове значення, що з правової точки зору сімейний конфлікт – це протистояння, без застосування будь-якого виду насилля, двох або більше осіб, які відповідно до норм чинного законодавства є учасниками сімейних відносин, з приводу істотно значущих для них суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, інтересів або цінностей, в результаті наявності конфліктної ситуації та/або юридичного факту, які потребують вирішення за допомогою застосування юрисдикційних чи неюрисдикційних способів захисту прав.

Література:

1. Юридична конфліктологія : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Іванов, О. В. Іванова. К. : МАУП, 2004. 224 с.
2. Лаврухін О.В., Кім К.В. Сутність поняття «юридичний конфлікт» // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Серія «ПРАВО». Випуск 26, 2018 рік.– Ст. 61-63.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123356259> (дата звернення: 20.12.2024).
5. Переш І.Є., Зан М.І., Руснак В.І. Юридичні факти в системі попередження та вирішення юридичних конфліктів // Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. Випуск 31. Том. 1, 2015. С. 24-27.
6. Карпінська Н.В., Недашківська О.А., Терешкун О.Ф. Конфлікти в умовах сучасних викликів: правовий аспект та шляхи врегулювання // Наукові перспективи, № 8 (38), 2023. С. 469-479.